

Ана МИНИЋ
НОВИ ОБЗОРИ
ЊЕМАЧКЕ МЕДИЈЕВИСТИКЕ

Филолошки факултет Никшић,
Универзитет Црне Горе

(Слободан Грубачић, Миодраг М. Вукчевић,
Немачка средњовековна књижевност. Београд:
Српска академија наука и уметности, 2023, 455 стр.)

Крајем прошле године, у издању Српске академије наука и умјетности појавила се обимна „Историја немачке средњовековне књижевности“ београдских германиста, професора Слободана Грубачића и Миодрага Вукчевића. Одмах треба рећи да је ријеч о првој монографији такве врсте не само на српском језичком подручју него и на цијелом европском југоистоку. Од књига објављених на њемачком говорном подручју ова се разликује и по томе што се заснива на посебним начелима излагања германистичких садржаја у страним, „нењемачким“ срединама.

У том погледу прво падају у очи подаци о културноисторијском додиру германских и словенских језичких заједница, о бројним сличностима и подударностима с нашом епиком и о значајним везама између српско-византијских и њемачких књижевних и ликовних тема. Међусобни утицаји који далеко прелазе оквира лексике укључени су у мјери у којој су важни за разумијевање културолошких, умјетничких и образовних садржаја насталих кроз историју. То се односи и на оне најраније литерарне доказе у којима се не спомиње само германска култура него и „страни“ културни споменици, чиме је опет, ако је дозвољено рећи, на посредан, али једнако примјерен и убједљив начин омогућен увид у идеју саморазумијевања која се преноси посредством књижевне ријечи.

Књига упућује на чињеницу да су, до примања хришћанства, преци данашњих Нијемаца већ имали јединствену културу дуге традиције и снаге која је потицала из једнакости и сличности с бројним германским племенима. Усмена и писана књижевност у средњем вијеку представљају посебне књижевне системе, који подразумевају све елементе типологије, поетике и књижевних жанрова.

Аутори указују на начин на који духовна литература, озбиљна, мисаона, етичка, поставља суштинска питања егзистенције. Обрађујући и стварне догађаје, она остаје историјски одговорна. Писана ријеч, притом, налази подстицај у усменој ријечи, па ће, заједно с богатим свијетом идеја који добрим дијелом има упориште и у усменим облицима, постати модел за богату њемачку националну књижевност у средњем вијеку. У то нас увјеравају бројни записи и свједочанства средњовјековне епохе, сачувани у књижицама и преписивачницама старих њемачких манастира.

Књига даље анализира утицаје који њемачкој публици доносе једну нову литературу, у чијем се окриљу отвара поглед на свијет витештва и куртоазије. Поред славних ритерских романа, чија је активност била веома продуктивна, јер је такође пружила модел једног литерарног система који се не може заобићи, од великог је значаја, сматрају аутори, била поезија њемачких трубадура – минезенгера.

Од нибелуншке пјесме до поезије дворских забављача (јокулатора) и позних хроника у периоду процвата дворске културе – свуда њемачка књижевност уједно покушава да се обнови из себе саме. Најзад, аутори помно анализирају и развој пјесничких облика и пјесничког језика, као и ширих наноса нефикцијске, то јест, правничке, законодавне и такозване практичне литературе у времену последије владавине дворске културе.

С традиционалном подјелом на рани, средњи и позни средњи вијек, ова велика панорама књижевних облика, тема и мотива прегледно приказује развој и периодизацију средњовјековне њемачке књижевности. Ипак, у овој књизи ће само подјела остати традиционална, јер ће нас аутори у средњовјековни књижевни и културни живот увести освртом на „Предмет германистичке медијевистике“ у коме ће се наговјестити иновативан приступ овој „старој причи“, а интердисциплинарно изучавање средњовјековне њемачке књижевности постаће неминовност у откривању нових назора.

Према томе, није случајно што је у првом поглављу „Рани средњи век“ пажња у великој мјери усмјерена ка културној историји, а избор културних споменика – паганска култура и германска вјеровања, мерзебуршке бајалице, јуначке пјесме и пјесме о Дитриху, литерарна дјелатност из доба Каролинга, као и књижевни споменици из сталеза свештенства, најпрецизније ће осликати средиште средњовјековног живота које је пресудно утицало на стварање „германског менталитета“. Дакле, одабир културних споменика има, јасно је, двоструки циљ. Они живописно дочаравају разноликост традиције и обичаја који су се преносили путем језика и преливали у књижевност и служе схватању културног развоја. Њемачка култура ће много вјекова касније средњовјековље, чије је отјеловљење витешка култура, народно стваралаштво и епска пјесма, сматрати „примарним немачким идентитетом“.

Пратећи токове књижевне и културне традиције аутори отварају друго поглавље „Високи средњи век – процват средњовековне културе“ идентификујући на културноисторијској позадини различите феномене који су утицали на огроман заокрет у књижевности – превага свјетовне литературе у односу на литературу претежно одређену религијски, прелаз с монашке на културу витештва и потискивање латинског у корист њемачког језика. Утемељење налазе у социолошким теоријама и историјским фактима. Сагледавајући домете њемачког минезанга и дворског епског пјесништва аутори приступају рјешавању проблема интерпретације, груписања и транспоновања тема и мотива. Успон раног грађанства и његово отискивање од феудалног наслеђа пратила је појава „књига за народ“. Оне су биле израз укуса који диктира грађанство и под његовим утицајем стих је замијењен прозом, што има далекосежне посљедице. Књиге намијењене народу изазвале су рађање нових књижевних родова и биле су „камен темељац грађанском роману писаном у прози“. У истом поглављу аутори се баве усменим пјесништвом (*Spielmannsdichtung*) као и критиком дворске културе која је вјероватно свој најбољи израз нашла у Хајнриховом „Лисцу Рајнхарту“. Ова сатира, усмјерена против свега што је чинило дворски живот, критикујући и краља и свештеника, на заласку богате дворске културе има посебно мјесто, јер се ту, први пут, књижевност „користи као средство за обрачун са ретроградним снагама у друштву“. Поглавље затвара Штрикерово сатирично и шаљиво пјесништво дидактичког карактера које с израженим осјећајем за стварност жели књижевност да приближи стварности, што ће указати на „нову улогу умјетности“, али и „нову перцепцију стварности“.

Посљедње поглавље књиге „Песништво и литература у позном средњем веку“ коментарише укотвљеност минезанга у позном средњем вијеку, али тако што се вриједности које је он његовао рачуна, његови конститутивни елементи се разграђују, традиционални мотиви пародирају, а дворски живот карикира. На бројним примјерима аутори прегледно прате жанровску еволуцију минезанга, који је с једне стране „примио обележја народне песме“, а с друге стране се „претметнуо у – мајстерзанг“. У периоду послје процвата дворске културе и роман доживљава преображај и приближава се хроници. У манастирима доминиканских монахиња пише се о екстазама, визијама и „властитим мистичним доживљајима невидљиве стварности“, а мистика се уз Зојзеа, Таулера и Екхарта уздиже, њен носилац је „плебејско“ грађанство, а градови постају центри побожности. Како су Грубачић и Вукчевић користили одабране текстове као илустрацију одређеног историјског периода, чија се обиљежја могу препознати у „поетском поступку“, а значајна су за „стање опште естетске и културноисторијске свести“, природно је што књигу о средњовјековној књижевности затварају Тепловим „Орачем из Бо-

хемије“, првим романом на њемачком језику, који с краја средњег вијека најављује прве хуманистичке садржаје у хришћанском духу.

Много је тога што овдје, по природи ствари, подразумијева интердисциплинарни приступ култури, замршеним односима моћи и феудалнога права, као и разликама у менталитету, културном памћењу и перцепцији „свог“ и „туђег“. То је само један од разлога због којих се књижевна методологија данас сасвим разбокорила. Постала је стваралачка: она „производи свој предмет“. Тако је и ова књига покушај да се анализа текста пренесе на културноисторијски план. По згуснутости дискурса, али и по томе како се у њој наговјештавају каснији основни мотиви утемељени у нерјешивој трагичној распоућености свијета у германској митологији, ова књига спада у најзрелија савремена књижевноисторијска остварења.

Она успјешно рјешава тзв. унутрашње проблеме књижевне историје и с критичким духом приступа како знањима, тако и проницању у противурјечности друштвеног стања, комбинујући дискурсе који су данас у академској средини већма раздвојени. Разликујући суштинско и случајно, индивидуално и типско, аутори су огромну грађу преобразили у пластично виђену слику културне и књижевне историје, која и у ограниченом исјечку проблема разоткрива шире просторне димензије, и која помоћу начина излагања пуног незаобилазних али драгоцјених дигресија, цитата и вишеслојних синтеза пружа перспективу усмјерену ка цјеловитости средњовјековног живота. Најзад, она посједује сигурна знања да, вуковски тачно, одреди домете германског, али и српског усменог и писменог простирања: оба тока или плимна таласа књижевне и културне традиције. Зато је ово једна од књига за које би Исидора Секулић рекла да поред њих човјек заборави да други можда другачије мисле и да би можда и сâм могао друкчије мислити.

Знамо: мноштво је малих историја под притиском велике историје. Ипак, нема никаквог претјеривања кад тврдимо да ће синтезе садржане у овој књизи наставити да живе у некој врсти паралелног свијета, заштићене од пролазности времена на начине које није увијек лако разабрати, али и учвршћене у облицима духовности који сви дјелују узајамно, плодотворно, интерактивно у многоструким облицима.

За њима ће несумњиво поћи и новији развој германистичке науке.